

Jan Zástěra – skladatel a dirigent

Lenka Přibyllová

Summary

The article presents an authorial profile of the contemporary Northern Bohemian composer, conductor, and choirmaster Jan Zástěra (*1984). It focuses on his operatic, oratorio, and sacred works, which draw strongly on historical musical traditions of Northern Bohemia and Czech spiritual culture. The text discusses selected key compositions, their premieres, and performance contexts, including activities aimed at reviving neglected regional musical heritage.

Jako námět svého dnešního vystoupení jsem si zvolila autorský medailonek severočeského skladatele, dirigenta, sbormistra a básníka Jana Zástěry. Předpokládám, že vzhledem k jeho velmi aktivnímu působení je toto jméno pro řadu zde přítomných dobře známé. Mne navíc inspirovala skutečnost, že jsem v letošním roce měla příležitost zúčastnit se dvou premiér jeho děl, a to dne 8. května premiéry opery *Frankenschwein*, s podtitulem komicko-filozofická opera, v Zahradním domě v Teplicích, a již 14. září premiéry díla *České nebe září*, cyklu duchovních kantát o českých patronech a světcích v teplickém novogotickém chrámě sv. Alžběty Uherské. V obou případech se jednalo o rozsáhlá díla, jejichž kompozice a provedení promlouvají o autorově nesmírném pracovním nasazení.

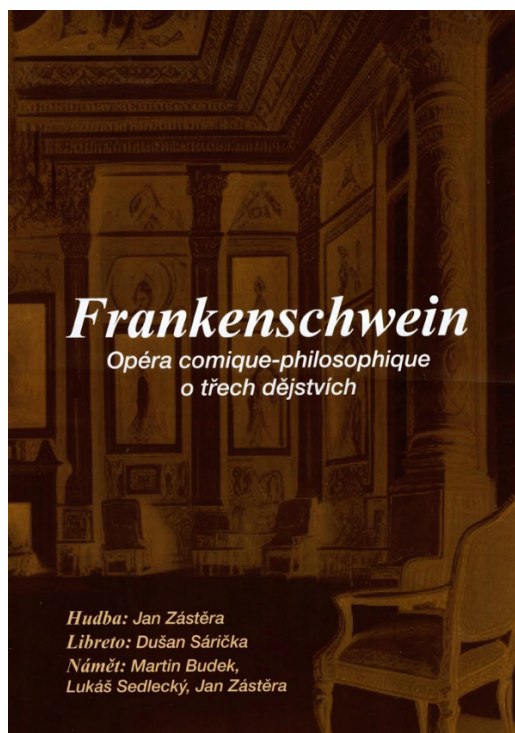

Obrázek 1 – Jan Zástěra

Jan Zástěra (*1984) pochází ze severočeského Oseka a jeho hudba má velmi blízko k severočeskému podkrušnohorskému regionu. Navazuje na bohatou tradici historické hudby oseckých cisterciáků, zejména na hudební odkaz tamního významného regenschoriho Jakoba Trautzla (1749-1834). Jan Zástěra absolvoval studia hudebních oborů na Týnské škole v Praze a na Pedagogické fakultě pražské Univerzity Karlovy. V Teplicích stojí v čele Trautzlovy umělecké společnosti, z. s., která se snaží oživit severočeské hudební tradice, a rovněž vede komorní soubor Collegium hortense. V hlavním pracovním úvazku je dirigentem Hudby Hradní stráže a Policie České republiky v hodnosti plukovníka. Tento orchestr slouží jako ceremoniální hudební těleso českých prezidentů, zajišťuje mimo jiné též přijetí státních návštěv. J. Zástěra uvedl s tímto orchestrem řadu svých duchovních skladeb a absolvoval četné koncerty na českých i zahraničních pódiiích.

Jako skladatel se Zástěra věnuje světské i duchovní hudbě a za svou tvorbu získal řadu ocenění. Je držitelem Výročních cen OSA za roky 2017, 2018 či 2021 jako Nejúspěšnější skladatel vážné hudby i rovněž jako autor Vážné skladby roku 2017, touto skladbou bylo vyhlášeno oratorium *Korunovace českých králů*. Ze světských skladeb jmenujme vedle dvou symfonií zejména Zástěrovy opery, které dějově čerpají zejména z příběhů teplických lázní. Příkladem může být opera s názvem *Vepřová odyssea aneb Co Hájek raději zamlčel*. Podle legendy, kterou zaznamenal ve své Kronice české Václav Hájek z Libočan, zde byl již v roce 762 objeven pramen, v jehož horké vodě se opařili vepři špatně hlídání pasáčkem místního velmože Kolostůje. Keramický reliéf s vepřovou hlavou je dodnes symbolem teplických lázní. Opera byla velmi úspěšně premiérována v Rokokovém sále teplického zámku dne 20.května 2017.

Jak již bylo řečeno, J. Zástěra se věnuje též ožívání skladeb minulosti. Velmi záslužnou akcí bylo nastudování opery *Mnich z hor (Bergmönch - Perkmon)* od teplického starosty Josefa Matyáše Wolframa (1789-1839)¹. Právnický a hudebník J. M. Wolfram působil v Teplicích jako starosta v letech 1824-1839. Velice pozvedl zdejší hudební život a zasloužil se též v roce 1838 o oficiální založení teplického profesionálního symfonického orchestru. Kompozičně se věnoval zejména operní tvorbě. Ve své době byl velmi ceněn i v mezinárodním hledisku, po smrti C. M. Webera byl dokonce jedním z kandidátů na post kapelníka opery v Drážďanech. Jeho opery dnes odpočívají v prachu archivů, J. Zástěra provedl právě jeho operu *Mnich z hor* v německém originále dne 16. června 2022 v koncertním sále Domu kultury v Teplicích v rámci 57. ročníku Hudebního festivalu Ludwiga van Beethovena, a to s vybranými sólisty, souborem Collegium hortense a Severočeskou filharmonií Teplice. Nezůstalo však jen u této akce. J. Zástěra pořídil se svými spolupracovníky též český překlad textu opery a spolu s režisérem Davidem Křížem, předními sólisty, opět souborem Collegium hortense (sbormistr Matouš Pavlis) a Severočeskou filharmonií Teplice nově Wolframovu operu, tentokrát scénicky, provedl. Dirigoval toto nastudování dne 20.6.2024 ve smyslu závěru a vyvrcholení 59. ročníku teplického Beethovenova hudebního festivalu. Nesporně záslužný a oceněníhodný čin.

Obrázek 2 - Frankenschwein - titulní strana operního programu

A nyní se zastavme u Zástěrovy novinky letošního roku, opery *Frankenschwein*. Opera vznikla na námět autorské trojice, a to Martina Budka, Lukáše Sedleckého a Jana Zástěry. Dějové pásmo vychází ze syntézy renesančních zvyklostí a rádoby již ozdravující atmosféry lázeňského města Teplice z doby vlády krále Ferdinanda I. Habsburského (1503-1564). Dobově nezbytný alchymista se rozhodne vytvořit umělý život, jeho pokus se však nezdaří a vzniká „homuncula“ napůl člověk a napůl v Teplicích proslavené prase, s názvem Frankenschwein. Hudba J. Zástěry perfektně souzněla s komickou dějovou linkou, přinášela nekomplikovaný neoklasický charakter. Hudební složku vytvořili opět členové souboru Collegium hortense, ať již při vytváření sólových dějových postav či sborových scén. Ačkoliv se ve většině případů jednalo o amatérské účinkující, náročné několikaleté Zástěrovo vedení se projevovalo v pěvecké, ale i herecky pohybové kvalitě. Členy Collegia hortense jsou nyní, ale byli i při dřívějším provádění oper také mnozí studenti a absolventi studia na zdejší katedře hudební výchovy. Sbormistrem souboru je již po několik let úspěšný absolvent ústeckého magisterského studia Matouš Pavlis. V doprovodném komorním nástrojovém orchestru zasedli členové Severočeské filharmonie Teplice. Pořadatelem provedení byla Trautzlova umělecká společnost. Díky Janu Zástěrovi a jeho spolupracovníkům byly opět oživeny scény z historie lázeňského města Teplice.

Jak již bylo řečeno, Jan Zástěra se s oblibou věnuje skladbám navazujícím na historické tradice. Příkladem může být oratorium pro sbor, sólisty a orchestr s názvem *Korunovace českých králů*, skladba vznikla v roce 2016 u příležitosti velkého výročí narození českého krále a římského císaře Karla IV. (*1316). Sám Karel věnoval vypracování

nového Korunovačního řádu českých králů a královen velkou pozornost, texty tohoto obřadu částečně sám formuloval a jako první český panovník byl podle tohoto řádu korunován. Oratorium J. Zástěry prostupuje jednotlivými hudebními částmi korunovace. Na závěr zazní oslavné *Te Deum* a nejstarší česká lidová duchovní píseň *Hospodine, pomiluj ny*. Tuto píseň, obsahující prosby o zachování základních životních hodnot středověkého člověka, zejména spasení a mír na zemi, zařadil do Korunovačního řádu českých králů sám Karel IV.

Primárním osobním úkolem J. Zástěry je kompozice cyklu velkých vokálních skladeb oslavujících významné české světce a patrony. Úvodem vznikla v roce 2012 kantáta *Anežka Česká* na počest české světice, podle libreta severočeské básnířky Marie Dolistové, premiéra se uskutečnila v září roku 2012 v katedrále sv. Víta na Pražském hradě.

Obrázek 3 - Nádech věčnosti - titulní strana CD s uvedeným oratoriem

Podnětem k dalšímu oratoriu Jana Zástěry s názvem *Nádech věčnosti* bylo 1100. výročí mučednické smrti české kněžny Ludmily, první slovanské světice zavražděné roku 921. Jedná se o rozsáhlé dílo z roku 2021 pro sólisty, sbor a orchestr, Zástěra je současně libretistou. Skladba je postavena na 19 částech, mohutných sborech a širokých melodických pásmech. Výjimečná pozice zde byla svěřena postavě

svaté Ludmily, kterou zejména ve třech melodramech mistrovsky ztvárnila přední česká umělkyně Soňa Červená. První provedení oratoria se konalo 19. září 2021 ve Vladislavském sále Pražského hradu, 5. července 2022 bylo dílo provedeno v rámci mezinárodního hudebního festivalu Smetanova Litomyšl v Litomyšli, potřetí potom 29. září 2022 v arcibazilice Nejsvětějšího Spasitele, svatého Jana Křtitele a Jana Evangelisty v Římě, a to u příležitosti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie. Všechna provedení vždy s velkým úspěchem dirigoval Jan Zástěra.

Obrázek 4 – České nebe září – titulní strana koncertního programu

České nebe je společným projektem Jana Zástěry a básnířky Marie Dolistové, vznikl od roku 2012. Původně obsahuje skladby o sv. Vítu, Václavu a dalších světcích. Marie Dolistová vytvořila básnický soubor 22 medailonků o českých světcích a zemských patronech, Jan Zástěra je postupně uvádí do hudebního hávu. Dne 14. září letošního roku zazněl premiérově v Teplicích cyklus devíti duchovních kantát s názvem *České nebe září*, o méně známých, ale pro naše dějiny neméně důležitých osobností, v obsazení pro dvě sopránová sóla (Miroslava Časarová, Bronislava Smržová), dvě sopránová sóla z kůru (Lada Bečková, Veronika Pavlisová), pěvecký sbor (Collegium hortense, sbormistr Matouš Pavlis), varhany (Martin Moudrý) a orchestr, nyní Hudba Hradní stráž a Policie České republiky. Jan Zástěra maximálně využil akustických možností, které mu poskytl trojlodní neogotický chrám sv. Alžběty Uherské. Početný orchestr včetně

bicích nástrojů a harfy obsadil čelní, oltářní část chrámu, před orchestr předstoupily dvě sólistky, sopranistky. Sbor zpíval na kůru, ale též sestoupil do přízemí bočních lodí či využil galerie v pravé boční lodi. Jedna z částí byla též věnovaná krásnému varhannímu sólu. Zazněly zde části jako Prokop Sázavský, Johánek z Pomuku, Hedvika Slezská či Svatý Norbert. Jan Zástěra zajímavě střídal kompoziční charakter jednotlivých částí, v orchestru či sboru využíval hymnický, akordický charakter hudby, ale též melodické linie zpěvu sólistů. Každá část byla osobitá. Jmenujme příkladně část věnovanou příběhu ze 17. století, příběhu Čtrnácti pražských mučedníků, kteří byli blahoslavení v roce 2012. Začátek autor svěřil sugestivnímu zpěvu hlubokých žesťů, sbor byl tentokrát situován do exteriéru, tedy do prostor před chrámem, zpíval hudbu jakoby středověkého lidového charakteru. Sbor postupně procházel chrámem a orchestr doplňuje atmosféru hudbou tanečního charakteru. Orchestrální hudba zvolna graduje do velkého efektu spolu se sopranovými sóly. Sbor potom zpívá závěrečnou myšlenku: „*Svatých čtrnáct mučedníků, vyproste nám odvahu, Krista hlásat, zvěstovat, na svém místě vytrvat.*“ Část Hroznata Tepelský byla naopak svěřená dvěma sólistkám na kůru s průvodem varhan. Jejich vokální linky částečně postupovaly kontrapunkticky, částečně v melodické paralele. Závěrečná část oslavovala Kosmu a Damiána, světce ze 3. století, sugestivní hudbou svěřenou dvěma sólům, orchestru a sboru umístěnému na galerii v pravé boční chrámové lodi. Ostatně těmto dvěma světcům je zasvěcený jeden z nejstarších kostelů u nás, chrám ve Staré Boleslavi, u jeho dveří našel smrt sv. Václav. Skladba byla v plně obsazeném chrámu odměněna bouřlivým potleskem publika. Ovace patřily beze zbytku všem zúčastněným, strhujícímu výkonu účinkujících a samozřejmě Janu Zástěrovi, tímto skladateli skladby a dirigentovi, který bezproblémově ovládal celý ansámbl přítomných hudebníků.

Teplický koncert byl koncertem benefičním, s výtěžkem věnovaným na opravu střechy chrámu sv. Alžběty. Skladba dále zazněla 21. září letošního roku v bazilice svatých Petra a Pavla v Praze na Vyšehradě a 26. září ve velkolepé katedrále sv. Víta na Pražském hradě.

Zde uvedený textový příspěvek byl v průběhu kongresu Cantus choralis doplněný dvěma hudebními ukázkami s následujícím textem:

Hedvika Slezská – závěrečná část: „*Svatá Hedviko, ať dokážeme v těžkostech, v těžkostech Bohu za vše děkovat, i když nerozumíme, nechápeme, tápeme v temnotách, tápeme v temnotách, oroduj za nás.*“

Svatí Kosma a Damián – závěrečná část: „*Svatý Kosmo a Damiáne, ať nekráčíme zjištnou cestou, nýbrž cestou milosrdné lásky, nezištné lásky.*“

Co říci závěrem? Nutno ocenit velikou práci Jana Zástěry jako skladatele, dirigenta a oporu celého organizačního týmu při provádění citovaných obřích skladeb a rovněž mu do budoucna popřát mnoho bohaté invence a rovněž zanícené hudebníky a spolupracovníky při realizaci dalších hlubokých skladeb oslavujících české tradice a duchovní kulturu minulosti a současnosti.

Poznámky

- 1 DIETZ, Roman, PŘIBYLOVÁ, Lenka. Severočeská filharmonie Teplice, Historie a současnost. Teplice: Severočeská filharmonie Teplice, 2008, ISBN 978-80-254-2559-6, s. 22.

Résumé

Článek představuje autorský medailonek současného severočeského skladatele, dirigenta a sbormistra Jana Zástěry (*1984). Zaměřuje se na jeho operní, oratorní a duchovní tvorbu, která výrazně navazuje na historické hudební tradice severních Čech a české duchovní kultury. Text reflektuje vybraná stěžejní díla, jejich premiéry a interpretační realizace, včetně aktivit směřujících k ožívování zapomenutých hudebních památek regionu.

Klíčová slova: Jan Zástěra, současná česká hudba, duchovní hudba, opera, oratorium

Key words: Jan Zástěra, contemporary Czech music, sacred music, opera, oratorio

Doc. PhDr. Lenka Příbylová, Ph.D. pedagogicky působí na katedře hudební výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Orientuje se na problematiku dějin české a světové hudby, severočeskou regionální hudební kulturu, popularizaci hudby a na otázky melodramu včetně jeho významu pro hudební výchovu ve školách. Vydala řadu monografií, příkladně v roce 2016 práci Zdeněk Zahradník, Tajemství symbiózy hudby a slova (Univerzita J. E. Purkyně v Ústí n. L.). Přednášela na řadě muzikologických konferencí v Čechách i v zahraničí, věnuje se kritické hudební činnosti v odborném tisku, publikovala též řadu studií v odborných muzikologických časopisech a sbornících.